УДК 378:793.3
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-1-43

Тетяна БРАЦУН,
orcid.org/0009-0000-7215-543X
викладач кафедри народної хореографії
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) t.bracun91@gmail.com

Еліна САМОЙЛОВА,
orcid.org/0000-0002-3148-8868
викладач кафедри сучасної та бальної хореографії
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) samoilova.elina90@gmail.com

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ НА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ХОРЕОГРАФІВ ТА ЗАСОБИ ЇХ РОЗВИТКУ

Актуальність даної теми полягає в необхідності удосконалення теоретичної та практичної бази в сфері розвитку творчих здібностей студентів-хореографів в закладах фахової освіти. Зазначені вище здібності сприяють розвитку інноваційного мислення студентів, що в свою чергу визначає здатність до винаходу нових художніх ідей та їх вираження через виконавську, балетмейстерську та викладацьку діяльність. Це необхідно, оскільки сучасні умови розвитку мистецької та, відповідно, освітньої сфери вимагають від майбутніх фахівців високого професійного рівня, здатності до швидкої реакції та адаптації до змінюваних тенденцій в хореографічному мистецтві, вміння безперервно створювати оригінальні хореографічні твори.

Метою статті є дослідження впливу психологічних аспектів на успішність формування творчих здібностей майбутніх хореографів, а також виявлення ефективних засобів їх розвитку. Аналіз взаємозв 'язку психоемоційних, когнітивних та мотиваційних чинників із розвитком креативних навичок студентів-хореографів. Виявлення актуальних та ефективних засобів розвитку творчого потенціалу та впровадження практичних інструментів в систему навчання.

Методи дослідження включають в себе ознайомлення з науковою літературою, статтями та іншими інформаційними ресурсами, які охоплюють тему формування творчих здібностей, аналіз впливу психологічних чинників на процес творчості в мистецькій галузі, вивчення теоретичних матеріалів та практичне опанування інструментів танцювально-рухової терапії (ТРТ) для розвитку творчого потенціалу.

Результати дослідження показали, що успішність розвитку творчих здібностей залежить від вроджених та набутих особистих якостей. Система професійної освіти в галузі хореографії має постійно досліджувати та впроваджувати новітні засоби їх розвитку задля підготовки висококваліфікованих фахівців хореографічного мистецтва та популяризації танцювальної культури України.

Висновки свідчать про те, що розвиток творчих здібностей студентів-хореографів – це багатогранний та безперервний процес, який вимагає постійного пошуку нових методів та підходів, поглибленого вивчення досвіду вітчизняних та іноземних колег та охоплює не лише професійну освіту.

Перспективи подальших досліджень пов 'язані зі стрімкими змінами культурних та мистецьких тенденцій у світі, впливом війни на освітній процес в Україні, постійним технологічним розвитком та поширенням впливу штучного інтелекту на всі сфери діяльності.

Ключові слова: *творчі здібності, хореографічна освіта, психологія мистецтва.*

Tetiana BRATSUN,
orcid.org/0009-0000-7215-543X
Lecturer at the Department of Folk Choreography
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) t.bracun91@gmail.com

Elina SAMOILOVA,
orcid.org/0000-0002-3148-8868
Lecturer at the Department of Modern and Ballroom Choreography
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) samoilova.elina90@gmail.com

INFLUENCE OF PSYCHOLOGICAL ASPECTS ON THE FORMATION OF CREATIVE ABILITIES OF CHOREOGRAPHY STUDENTS AND MEANS OF THEIR DEVELOPMENT

The relevance of this topic lies in the need to improve the theoretical and practical foundations in developing the creative abilities of choreography students in vocational education institutions. The above skills contribute to developing innovative thinking among students, defining their capacity to invent and express new artistic ideas through performance, choreography, and teaching activities. This is necessary because the modern conditions of the creative and, consequently, the educational sector require future specialists to have a high professional level, the ability to respond quickly and adapt to changing trends in choreography, and the skill to create original choreographic works continuously.

The article aims to explore the impact of psychological aspects on the success of developing creative abilities in future choreographers and identify effective means for their development. Analyzing the interconnection of psycho-emotional, cognitive, and motivational factors with developing creative skills in choreography students. It also aims to identify current and effective means of developing creative potential and implementing practical tools into the educational system.

The research methods include familiarizing with scholarly literature, articles, and other informational resources covering the topic of creative ability formation, analyzing the influence of psychological factors on the creative process in the art, studying theoretical materials, and practically mastering tools of dance movement therapy (DMT) for developing creative potential.

The study results showed that the success of developing creative abilities depends on both innate and acquired personal qualities. The system of professional education in choreography must constantly research and implement the latest means for developing these abilities to prepare highly qualified specialists in choreography and promote the dance culture of Ukraine.

The conclusions indicate that developing creative abilities in choreography students is a multifaceted and continuous process that requires ongoing exploration of new methods and approaches, in-depth study of the experience of domestic and international colleagues, and extends beyond professional education.

The prospects for further research are related to the rapid changes in cultural and artistic trends worldwide, the impact of the war on the educational process in Ukraine, constant technological advancements, and the growing influence of artificial intelligence on all areas of activity.

Key words: *creative abilities, choreographic education, psychology of art.*

Постановка проблеми. Завданням для фахової хореографічної освіти є підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних кадрів, які володіють набором професійних та особистих якостей, що забезпечують успішну реалізацію фахівців в професії. Цей процес неможливий без аналізу впливу зовнішніх та внутрішніх змін суспільства. До зовнішніх факторів відносимо технологічний прогрес, стрімкі зміни тенденцій у сфері мистецтва, вплив мультимедіа та штучного інтелекту на освітній процес, війну в Україні. До внутрішніх факторів відносимо зміни які проявляються в світогляді, в морально-етичних переконаннях, цінностях, а також психологічні особливості розвитку дітей та молоді в умовах війни. Хореографічне мистецтво вимагає від фахівців безперервної творчості, саме тому формування та розвиток творчих здібностей студентів-хореографів є необхідною складовою в системі професійної освіти. Творчі здібності визначають здатність студентів до креативного мислення, до створення оригінальних хореографічних творів, до інноваційних ідей в сфері викладання, до нестандартних підходів у виконавській діяльності. Дослідження впливу психологічних аспектів на розвиток творчих здібностей допоможе викладачам фахових дисциплін знаходити та впроваджувати новітні інструменти в процес навчання, тим самим вдосконалювати освітню діяльність.

Аналіз досліджень. Теми психології творчості, розвитку творчих здібностей, формування творчої особистості розглядалися багатьма вітчизняними та іноземними науковцями. Так у навчальному посібнику «Психологія творчості» Н. А. Карпенко структурував теми, пов ‘язані з проблемами творчості, що сприяє формуванню загальних теоретичних уявлень про творчий процес. Праця В. О. Моляко та О. Л. Музики «Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень» розкриває особливості взаємодії вікових, соціально-психологічних і суб ‘єктно-ціннісних чинників у розвитку творчо обдарованої особистості. Тема розвитку творчих здібностей в сфері хореографії розглядалася такими науковцями, як В. М. Богута, І. М. Гутник. К. А. Тор в своїй дисертаційній роботі «Психологічні особливості розвитку творчих здібностей у студентів хореографічної спеціальності» описала проведене емпіричне дослідження, в ході якого було визначено рівень розвитку хореографічних здібностей студентів. Результати цього дослідження підтверджують можливість впливу на розвиток творчих здібностей.

Ґрунтовний аналіз психологічних факторів та їх впливу на процес розвитку творчих здібнос-

тей студентів-хореографів допоможе викладачам фахових дисциплін виявити та впровадити актуальні та найбільш ефективні засоби удосконалення креативності здобувачів.

Мета статті. Дослідити такі психологічні аспекти, як мотивація та вольові якості, когнітивні здібності, поняття натхнення, а також психологічні проблеми як страх невдачі, низька самооцінка, емоційне вигорання та проаналізувати їх вплив на творчість. Окреслити актуальні засоби розвитку творчих здібностей у студентів-хореографів, враховуючи вплив психологічних факторів.

Виклад основного матеріалу. Хореографічне мистецтво передбачає безперервний процес творчості, який охоплює балетмейстерську, виконавську та викладацьку діяльність, тому здобувачам хореографічної освіти та викладачам необхідно володіти інструментами для розвитку творчих здібностей. «Творчі здібності – це індивідуально-особистісні якості людини, які визначають успішність виконання нею творчої діяльності різного роду» (Лазарєв, 1995: 204). До творчих здібностей відносять швидкість мислення, гнучкість розуму, оригінальність розв ‘язання завдань, сміливість. В хореографічному мистецтві можемо виділити також образне мислення, розвинену уяву, емоційний інтелект. Слід зазначити, що схильність до творчості може бути вродженою, але значну частину названих якостей можна сформувати та розвинути.

Одним з ключових психологічних чинників розвитку творчих здібностей студентів є мотивація. Мотивація – це психофізіологічний процес, який стимулює у людей бажання займатися тією чи іншою діяльністю під впливом внутрішніх або зовнішніх факторів. Рівень мотивації студентів впливає на їх зацікавленість, наполегливість, старання в освітньому процесі. Фахівці виділяють внутрішню та зовнішню форми мотивації. Внутрішня, в свою чергу, залежить від індивідуальних, особистих бажань, цілей людини. Для студентів хореографічних спеціальностей прикладами внутрішньої мотивації можуть бути власні досягнення (прагнення до високого рівня виконавської майстерності, розвиток балетмейстерських або викладацьких навичок), особистісний ріст (бажання всебічного розвитку, вдосконалення не лише професійних вмінь та навичок, але й суміжних), прагнення до влади (здобуття авторитету серед студентської спільноти та серед викладачів, прояв лідерських та організаційних якостей). Зовнішня форма мотивації проявляється поза межами особистості. Для майбутніх хореографів прикладами зовнішньої мотивації можуть бути різноманітні види винагород (стипендія за успішне навчання, участь та перемоги в танцювальних або балетмейстерських конкурсах, сольні партії) або страх покарання (позбавлення стипендії, виключення з танцювальних колективів або відрахування з навчального закладу). Викладачі фахових дисциплін, маючи уявлення про роль мотивації, можуть підтримувати та підвищувати її рівень у студентів протягом навчання. В свою чергу, високий рівень мотивації студентів-хореографів обумовить їх здатність до виконання більшого обсягу різноманітних завдань для розвитку власних творчих здібностей. Проте мотивація не є постійним явищем. В різні періоди життя, під впливом окремих обставин, людина може втрачати зацікавленість, не розуміти своїх цілей, не мати натхнення, тощо. В такі моменти важливу роль відіграють вольові якості студентів.

Аристотель в античній філософії трактував поняття волі, як чинника, здатного змінювати хід поведінки. Сьогодні в психології волю визначають, як здатність індивіда свідомо та цілеспрямовано регулювати та контролювати свою поведінку та діяльність. Втрачаючи природню мотивацію, але володіючи вольовими якостями, студенти-хореографи здатні підтримувати високий рівень своєї роботи. До вольових якостей відносять: витримку, рішучість, сміливість, цілеспрямованість, наполегливість, терплячість. Слід зазначити, що більшість цих якостей є вродженими та залежать від індивідуальних проявів нервової системи. Підчас навчального процесу викладачам необхідно звертати увагу не тільки на фізичні дані, але й на прояв вольових якостей, за потреби – корегувати та спрямовувати роботу студентів, оскільки здобувачі, які володіють цими якостями здатні до більш швидкого розвитку власних творчих здібностей. Це обумовлено тим, що саме вольові якості забезпечують підтримку когнітивної діяльності.

Механізм створення хореографічного твору, уроку з танцювальної дисципліни або сценічного образу вимагає від хореографа безперервної та досить швидкої розумової роботи (розпізнавання, розуміння, вивчення, усвідомлення, сприйняття та оброблення зовнішньої інформації). Саме ці функції мозку називають когнітивними. Їх роль в хореографічному мистецтві важко переоцінити. На початковому етапі навчання студенти часто чекають особливого стану – стану натхнення. Воно визначається таким станом свідомості, в якому хореографічні образи, оригінальні ідеї, цікаві рішення втілюються в конкретному матеріалі – постановці, комбінації, уроці, пластиці, емоційному забарвленні, тощо. Проте, помилково вважа-

ють, що цей стан з ‘являється сам собою. Природа натхнення полягає у накопиченні критичної маси інформації, після чого виникає реакція створення продукту творчості. Завданням викладача хореографічної освіти є не лише навчити здобувачів практичним навичкам танцювального мистецтва, а й допомогти зрозуміти особливості процесу творчості в контексті навчання, сприяти використанню власних когнітивних здібностей задля розвитку творчого потенціалу.

На формування творчого потенціалу студентів-хореографів впливають не тільки позитивні аспекти особистісних якостей, але й психологічні труднощі здобувачів. Страх невдачі, або атихіфобія, є однією з найрозповсюдженіших проблем. В психології цей термін визначають, як тривожність, пов’язану з діяльністю, що може призвести до помилок. Причини цієї психологічної проблеми пов’язують із прагненням до перфекціонізму, низькою самооцінкою особистості, травматичним досвідом. Студенти з атихіфобією скуванні в прояві свого потенціалу, бояться нових викликів, проявляють тривожність підчас оцінювання їхньої роботи. Відповідно, віддають перевагу шаблонним діям, роблять лише те, що їм кажуть, не виказують свої сильні сторони. Це негативно впливає на розвиток творчих здібностей, а як наслідок, і на професійну діяльність в майбутньому. Цей психологічний аспект взаємопов’язаний із проблемою невпевненості в собі та власних силах, обумовлений надмірною критикою та негативною оцінкою зі сторони. Ця проблема може проявлятися у порівнянні себе з іншими, у відсутності ініціативи та униканні відповідальності, у нездатності відмовити, тощо. В хореографічному мистецтві наслідками невпевненості може стати уникання провідних ролей та сольних партій в танцях, а саме прагнення до індивідуального прояву розвиває творчий потенціал студентів. Ще однією розповсюдженою психологічною проблемою, з якою стикаються студенти-хореографи – це емоційне вигорання. Психологи характеризують цей стан, як відчуття постійної втоми та виснаженості. Причинами емоційного вигорання в хореографічному мистецтві можуть бути невиправдані очікування щодо навчального процесу, важка морально-психологічна атмосфера на заняттях, конкуренція, постійне фізичне та емоційне навантаження. На сьогоднішній день, стан повномасштабної війни погіршує моральний стан здобувачів та викладачів, що може загострювати конфліктні ситуації, непорозуміння, тощо. В стані емоційного вигорання показник розвитку творчих здібностей студентів суттєво знижується.

Враховуючи вищесказане, маємо розуміння, що розвиток творчих здібностей студентів-хореографів залежить від впливу різноманітних факторів, в тому числі й психологічних. Сучасна система хореографічної освіти в Україні досі має вплив радянського підходу до навчання та стикається з проблемами формування та вдосконалення індивідуальних творчих здібностей студентів. Саме тому, завданням викладачів є не тільки передача практичних та теоретичних знань, вмінь та навичок, але й в більшому обсязі стимулювання розвитку творчого потенціалу здобувачів. Розуміння природи психологічних проблем, які блокують цей процес, аналіз якостей студентів, які навпаки сприяють йому, допоможе викладачам віднайти індивідуальний підхід та застосувати найбільш ефективні інструменти для розвитку творчості майбутніх хореографів.

Хореографічна імпровізація – є одним з найдієвіших засобів розвитку творчих здібностей студентів, оскільки вимагає від виконавця миттєвої реакції на конкретні обставини: музичний матеріал або ритмічну основу, час, простір, внутрішній стан та емоції в даний момент. Імпровізація – (лат. improvisus – непередбачений, несподіваний) – своєрідний тип мистецької творчості, коли мистецький твір створюється безпосередньо під час його першого виконання (Безклубенко, 2015: 141). Танцювальна імпровізація розвиває образне мислення, фантазію, винахідливість, логіку, вдосконалює хореографічну пам’ять, відчуття форми, ритму, орієнтації в просторі та музичному матеріалі. На сьогоднішній день, імпровізація чудово розвинута в сучасних напрямках хореографічного мистецтва, хоча її природа характерна для народних танців, тож можемо стверджувати, що цей інструмент є універсальним засобом для розвитку творчих здібностей студентів хореографічних спеціальностей. Викладачі, використовуючи завдання з імпровізації на своїх дисциплінах, можуть вирішувати конкретні проблеми у виконанні, або вдосконалювати балетмейстерські здібності здобувачів. В результаті такого підходу, майбутні хореографи матимуть гнучкий розум, відкритий до інновацій, до змін зовнішнього середовища, що неодмінно матиме позитивний вплив на їх професійну діяльність.

Проте, психологічні проблеми, згадані вище, можуть заважати студентам проявляти себе в імпровізації. Страх помилки, осуду з боку викладачів та одногрупників, блокуватиме творчий потенціал. Для вирішення цієї проблеми, викладач має створити на своїх заняттях комфортну, безпечну та сприятливу атмосферу, налагодити мікроклімат

в студентському спілкуванні. Для цього необхідно працювати над довірливими взаємовідносинами, слідкувати за манерою та характером комунікації на заняттях та поза межами танцювального класу, проводити профілактику булінгу. Процес навчання неможливий без оцінки, аналізу, критики, тому викладачам слід звертати увагу, як саме вони роблять зауваження. Не достатньо просто вказати на помилку, студенти мають розуміти, як саме її виправити та покращити свій результат. Фокусування уваги на успіхах студентів також допоможе їм невілювати прояв страху та невпевненості.

Проте, психологічні проблеми здобувачів можуть бути пов'язані не лише зі страхом невдачі. Повномасштабна війна в Україні впливає на відчуття постійного стресу, заняття в онлайн форматі не задовольняють потребу студентів в живому спілкуванні, а також ускладнюють сам процес здобуття фахової освіти. Складні сучасні життєві умови виснажують і здобувачів, і викладачів, що, в свою чергу, має негативний вплив на розвиток творчого потенціалу студентів-хореографів. Інструменти арт-терапії, зокрема танцювально-рухової терапії (ТРТ), можуть бути дієвими в таких ситуаціях, бо їх основною метою є гармонізація психічного стану через творчість. Розглянемо ТРТ більш детально. Вона включає в себе багато тілесних практик, творчих завдань, охоплює суміжні види творчості, тож є дієвим методом не лише для налагодження сприятливої та дружньої атмосфери на заняттях, а й для розвитку творчих здібностей. Вона спрямована на зміну рухової поведінки. Зміна або розширення рухових паттернів збільшує спектр почуттів та емоцій, що в свою чергу, сприяє прояву творчих та креативних здібностей. Елементи ТРТ можна використовувати в якості розминки для налаштування на заняття, або в якості перерви між блоками уроку, або наприкінці заняття для розвантаження та закріплення позитивних емоцій. Творчі завдання в рамках ТРТ спрямовані не на результат, тому не вимагають оцінки, в них важливий сам процес та спостереження, саморефлексія. Такі умови є більш сприятливими для розвитку креативності студентів.

Висновки. Професійна хореографічна освіта, як система, стикається з багатьма викликами, в першу чергу пов'язаних з повномасштабною війною в Україні, що відображається на морально-психологічному стані як студентів, так і викладачів. Проте, не зважаючи на обставини, мистецтво хореографії потребує фахівців з яскраво-вираженими творчими здібностями, розвинутою креативністю, образним мисленням, тощо. Розвиток творчих здібностей у студентів-хореографів має бути безперервним та охоплювати різні грані особистості. Дослідивши психологічні аспекти впливу на творчий потенціал хореографів, можемо окреслити актуальні методи його розвитку: впровадження практики імпровізації, як окремої дисципліни, використання методів ТРТ для гармонізації психологічного стану та розвитку творчих здібностей, використання суміжних дисциплін для збагачування світогляду, підтримка дружньої атмосфери на заняттях, сприяння внутрішній та зовнішній мотивації, виховання вольових якостей здобувачів. Аналізуючи виклики сучасного світу, постійні зміни в навколишньому середовищі, можемо стверджувати, що майбутні хореографи мають досконало розуміти природу творчого процесу та навчитися самостійно стимулювати розвиток власних творчих здібностей. Саме такий хореограф буде завжди конкурентоспроможним та затребуваним на ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. С. Історіографія української хореографічної культури: сучасний стан та проблеми. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал.* 2020. №4, С. 94–98.
2. Безклубенко С. Д. Мистецтво: терміни та поняття: енциклопед. вид. у 2 т. Київ: Ін-т культурології АМУ, 2008. Т. 1. 240 с.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
4. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
5. Колногузенко Б. М. Мистецтво балетмейстера: навчально-методичні матеріали з курсу. Харків: ХДАК, 2007. 86 с.
6. Лазарєв. М. О. Основи педагогічної творчості: навч. посібник для пед. ін-т / М. О. Лазарєв. Суми: ВВП «Мрія» – ЛТД, 1995. 204 с.
7. Тор К. А. Психологічні особливості розвитку творчих здібностей у студентів хореографічної спеціальності: автореферат / К. А. Тор. Одеса, 2021. 22 с.

REFERENCES

1. Boiko O. S. (2020) Istoriohrafiia ukrainskoi khoreohrafichnoi kultury: suchasnyi stan ta problemy. [The historiography of Ukrainian choreographic culture: current state and problems] *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv: nauk. zhurnal.* 2020. № 4, 94–98. [in Ukrainian].

2. Bezklubenko S. D. (2008) Mystetstvo: terminy ta poniattia [Art: terms and concepts]: enctsykloped. vyd. u 2 t. Kyiv: In-t kulturolohii AMU [Institute of Cultural Studies of the AAU], 2008. T. 1. 240 s. [in Ukrainian].

3. Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen [Abilities, creativity, giftedness: theory, methodology, research results] za red. V. O. Moliako, O. L. Muzyky. Zhytomyr: Vyd-vo Ruta, 2006. 320 s. [in Ukrainian].

4. Karpenko N. A. (2016) Psykholohiia tvorchosti [Psychology of creativity]: navch. posibnyk. Lviv: LvivDUVS, 2016. 156 s. [in Ukrainian].

5. Kolnohuzenko B. M. (2007) Mystetstvo baletmeistera [Choreogtapher's art]: navchalno-metodychni materialy z kursu. Kh.: KhDAK, 2007. 86 s. [in Ukrainian].

6. Lazariiev M. O. (1995) Osnovy pedahohichnoi tvorchosti [ndamentals of pedagogical creativity]: navch. posibnyk dlia ped. in-t. Sumy: VVP «Mriia» – LTD, 1995. 204 s. [in Ukrainian].

7. Tor K. A. (2021) Psykholohichni osoblyvosti rozvytku tvorchykh zdibnostei u studentiv khoreohrafichnoi spetsialnosti [Psychological peculiarities of development of creative abilities in students of choreographic speciality]: avtoreferat. Odesa, 2021. 22 s. [in Ukrainian].